

Õiguskantsler

Peadirektor Elmar Vaher
Politsei- ja Piirivalveamet
ppa@politsei.ee

Teie 14.04.2014 nr 1.3-1/48764-2

Meie 05.09.2014 nr 7-4/140369/1403694

Soovitus õiguspärasuse ja hea halduse tava järgimiseks Vahetu sunni rakendamine kinnipidamisel

Lugupeetud härra peadirektor

Minu poole pöördus kaebusega [] (edaspidi avaldaja), kes väitis, et politseiametnikud rikkusid kinnipidamisel vahetut sundi rakendades tema õigusi.

Olles tutvunud avaldaja pöördumisega, Teie seisukohtade, asjakohaste õigusnormide ning kohtupraktikaga, leian, et avaldaja suhtes rakendatud vahetu sund (füüsiline jõud) ei pruukinud olla proportsionaalne ning seetõttu jääb õhku kahtlus, et ametnike tegevus võis olla õigusvastane. Ametnike tegevuse õiguspärasusega seotud kahtlusi tingib peamiselt asjaolu, et vahetu sunni kohaldamist ei dokumenteeritud.

Eelneva tõttu kordan Teile varasemalt tehtud soovitus¹ vahetu sunni protokollimise vajalikkuse kohta ning täiendavalt soovitan kasutada politsei n-õ eriüksuste (sh K-komando) tegevuse jäädvustamiseks videosalvestamist.

Järgnevalt selgitan Teile oma seisukohta.

1. Asjaolud ja menetluse käik

1.1 Avaldaja pöördumise sisu

1. Avaldaja kaebusest nähtus, et ta peeti 15.08.2013 Pirita tee 26c asuva maja juures politseiametnike poolt kinni ning kinnipidamise käigus kasutasid politseiametnikud tema suhtes tema hinnangul ülemääraselt vahetut sundi (füüsilist jõudu), mis tõi kaasa avaldaja tervisekahjustuse (esihamba purunemine ja teadvuse kaotamine). Avaldaja ise politseiametnikele vastupanu kinnipidamisel ei osutanud. Avaldaja selgitas, et ta peeti kinni kahtlustatavana kriminaalmenetluses nr 13221000062.

2. Avaldaja on oma kaebuses väitnud, et pöördus kõnealuse juhtumi tõttu Politsei- ja Piirivalveametisse, kuid kriminaalmenetlust politseiametnike võimaliku võimuliialduse

¹ Õiguskantsleri 27.02.2012 soovitus Politsei- ja Piirivalveameti peadirektorile nr 7-7/120268/1200907.

uurimiseks ei alustatud. Avaldaja hinnangul on Politsei- ja Piirivalveameti sisekontrollibüroo koostatud dokumentides ning sündmuskohal olnud ametnike ettekannetes vastuolusid.

3. Kriminaalmenetluse alustamata jätmise (nr 13210000073) vaidlustas avaldaja nii Põhja Ringkonnaprokuratuuris kui ka Riigiprokuratuuris, kuid tulutult. Õiguskantslerile teadaolevalt ei ole avaldaja oma õiguste kaitseks antud küsimuses kohtusse pöördunud.

4. Avaldaja väidete kontrollimiseks ning Teie seisukoha saamiseks koostas Teile teabe nõudmise.²

1.2 Politsei- ja Piirivalveameti seisukoht³

5. Märkisite oma vastuses minu teabe nõudmisele, et avaldaja peeti 15.08.2013 kinni, kuna ta oli rahvusvaheliselt tagaotsitav. Kinnipidamise kohta koostati kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) §-st 218 juhindudes vastav protokoll. Muul viisil avaldaja kinnipidamist ei fikseeritud (sh ei videosalvestatud).

6. Avaldaja kinnipidamisel rakendatud vahetu sunni kohta märkisite oma seisukohas, et tulenevalt tol ajal kehtinud politsei ja piirivalve seaduse (PPVS) §-st 26 oli vahetu sund füüsilise isiku, looma või asja mõjutamine füüsilise jõuga, erivahendiga või relvaga.

7. Avaldaja kinnipidamisel kasutati vahetut sundi – isiku mõjutamist füüsilise jõuga. Kinnitasite, et politsei kinnipidamiskohas vahetu sundi avaldaja suhtes ei kasutatud.

8. Selgitasite, et PPVS § 30 lg 2 kohaselt võis politseiametnik kohaldada vahetut sundi juhul, kui isikule kehtiva haldusaktiga ohu tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks pandud kohustuse täitmise tagamine muu haldussunnivahendiga ei ole võimalik või ei ole õigel ajal võimalik.

9. Teie andmetel ei allunud kinnipidamise käigus avaldaja politseinike seaduslikele korraldustele väljuda oma sõidukist, hakates vaidlema politseiametnikega. Misperale politseiametnik tõmbas avaldaja juhikohalt auto kõrvale asfaltteele. Samaaegselt anti isikule korraldusi „maha, mitte liigutada, käed nähtavale“. Korraldusi anti ka vene keeles. Märkisite, et vaatamata politsei poolt antud korraldustele, üritas avaldaja end püsti ajada. Kinnipidamist teostav politseiametnik takistas avaldajat püsti tõusmast, tõugates avaldajat jalaga ülasele piirkonda, mille tagajärjel vajus avaldaja järsult näoga asfaldile.

10. Teie vastusest minu teabe nõudmisele nähtus, et kõnealust vahetu sunni kasutamist ei dokumenteeritud.

11. Olete oma kirjas kinnitanud, et kinnipidamise käigus vahetu sunni rakendamisel tekkis avaldajale tervisekahjustus. Nimelt märkasid politseiametnikud isiku püsti tõstmisel, et kinnipeetava suu on vigastatud (verine). Tervisekahjustus dokumenteeriti isiku kahtlustatavana kinnipidamise protokollis. Peale avaldajaga menetlustoimingu teostamist toimetati avaldaja Põhja-Eesti Regionaalhaiglasse arsti vastuvõtule.

12. []

² Õiguskantsleri 18.03.2014 teabe nõudmine nr 7-4/140369/1401240.

³ Politsei- ja Piirivalveameti 14.04.2014 vastus õiguskantsleri teabe nõudmisele nr 1.3-1/48764-2.

13. Lisasite oma vastusele järgmiste avaldaja kinnipidamist puudutavate materjalide koopiad:
[]

2. Õiguskantsleri seisukoht

14. Käesoleval juhul oli vaja leida vastus küsimusele, kas avaldaja suhtes vahetu sunnina füüsilise jõu rakendamine oli õiguspärane. Teie vastusest minu teabe nõudmisele nähtub, et avaldaja suhtes kasutati ka erivahendina käeraudu, kuid nende kohaldamist ei ole avaldaja oma pöördumises vaidlustanud ning seetõttu piirdun käesolevas kirjas vaid avaldaja tõstatatud füüsilise jõu kasutamise analüüsiga.

15. Järgnevas analüüsis lähtun avaldaja kinnipidamise ajal kehtinud asjakohasest politsei ja piirivalve seaduse regulatsioonist.

2.1 Põhiseaduslik taust

16. Enne avaldaja suhtes rakendatud vahetu sunni õiguspärasuse hindamist peatun põhiõigustel, mille riive vahetu sunnina füüsilise jõu kohaldamine kaasa toob.

17. Riigikohtu ja ka enda varasemale praktikale tuginedes näen kõnealuste sündmuste kontekstis peamise riivatava põhiõigusena igäühe õigust vabadusele ja isikupuutumatusel, mis on sätestatud Eesti Vabariigi põhiseaduse (edaspidi PS aga ka põhiseadus) § 20 lõikes 1.

18. Riigikohus on leidnud, et korrakaitse jõu kasutamine kujutab endast tõkendit, mille kohaldamise käigus riivatatakse ühte kaalukamat isiku põhiõigust - isikupuutumust. Selle PS §-s 20 sätestatud põhiõiguse riive on võimalik üksnes seaduses sätestatud juhtudel ja korras.⁴

19. Siiski märgin, et teatud asjaoludel võib politseiametnike poolt vahetu sunnina füüsilise jõu rakendamine kaasa tuua ka teiste põhiõiguste riived. Näiteks vanglaametnike poolt kinnipeetava suhtes jõu ja käeraudade kombineeritud rakendamist olen analüüsinud ka PS § 18 kontekstis (vt p 52 jj), mis sätestab, et kedagi ei tohi piinata, julmalt või väärikut alandavalt kohelda ega karistada. Hoolimata konkreetsest riivatavast põhiõigusest, peab vahetu sunni kasutamine põhiseadusest tulenevalt alluma teatud reeglitele. PS § 3 lõike 1 lause 1 kohaselt teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. PS § 14 järgi on õiguste ja vabaduste tagamine seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste ülesanne. PS § 11 lause 1 sätestab, et õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Lause 2 lisab, et piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust. Mõistagi ei tohi vahetu sunni rakendamine kujutada endast PS §-ga 18 keelatud piinamist, julma või inimväärikut alandavat kohtlemist.

20. Kõikvõimalike riigi poolt rakendavate meetmete puhul on seega tähtis meeles pidada PS §-st 11 tulenevat proportsionaalsuse põhimõtet. Riigikohus on rõhutanud: „Õigusriigis kehtiva proportsionaalsuse printsiibi kohaselt peavad rakendatavad abinõud vastama soovitatavale eesmärgile.“⁵ Proportsionaalsuse põhimõte, ehk ülemäärasuse keeld seob kogu riigivõimu. See on üks õigusriigi keskne põhimõte ja selle aluseks on idee, et riik tohib isiku vabadussfääri üldistes huvides piirata üksnes niivõrd, kui võrd see on mõõdapääsmatu.⁶

⁴ RKHKo 10.01.2008, nr 3-3-1-65-07, p 19.

⁵ RKPJKo 30.09.1998, nr 3-4-1-6-98, p III.

⁶ M. Ernits. Kommentaarid §-le 11. – Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2008, § 11 komm 3.

21. Politsei poolt isiku kinnipidamise kontekstis tähendab proportsionaalsuse põhimõtte järgimine ka seda, et igal üksikjuhul seadusele tuginevad ja rakendatavad meetmed on vastavuses soovitava eesmärgiga ning avaliku võimu poolt ei rakendataks sunnimeetmeid enam, kui need on tõepoolest kujunenud olukorras vajalikud. Sõnapaar “seadusele tuginevad“ tähendab seejuures ka asjaolu, et iga meetme rakendamine peab olema kaetud vastava õigusliku alusega (PS § 3 lõige 1).

22. Eelneva kokkuvõtteks märgin, et füüsilise jõu kohaldamise õiguspärasuse tagab vastava õigusliku aluse olemasolu ning meetme rakendamisel proportsionaalsuse põhimõtte järgimine. Seetõttu analüüsingi järgnevalt seda, kas avaldaja suhtes füüsilise jõu kasutamiseks oli olemas õiguslik alus ning kas kõnealune tegevus oli proportsionaalne.

2.2 Vahetu sunni rakendamise õiguspärasus

23. Avaldajaga toimunud juhtumi alal kehtinud PPVS § 26 sätestas, et vahetu sund politsei ja piirivalve seaduse tähenduses on füüsilise isiku, looma või asja mõjutamine füüsilise jõuga, erivahendiga või relvaga.

24. Märgin siinkohal, et füüsilise jõu rakendamist nimetati küll PPVS §-s 26 lubatavaks vahetu sunni rakendamise viisiks, kuid täpsemat regulatsiooni selle kohaldamise kohta politsei ja piirivalve seadus ei sätestanud. Samuti ei tee seda ka 01.07.2014 kehtima hakanud korralduse seadus.

25. Üldise vahetu sunni rakendamise lubatavuse sätestas PPVS § 30. Kõnealuse sätte esimese lõike kohaselt oli vahetu sunni kohaldamise õigus politseiametnikul. Teine lõige lubas politseiametnikul kohaldada vahetut sundi juhul, kui isikule kehtiva haldusaktiga ohu tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks pandud kohustuse täitmise tagamine muu haldussunnivahendiga ei ole võimalik või ei ole õigel ajal võimalik.

26. Eelnevatest normidest nähtus, et avaldaja kinnipidamise ajal oli politseiametnikul abstraktselt õigus teatud olukorras kasutada füüsilist jõudu. Küll pidi füüsilise jõu rakendamiseks olema legitiimne eesmärk ja täidetud põhiseaduses ja PPVS §-s 30 sätestatud proportsionaalsuse nõue.

27. Proportsionaalsuse kontrollimine eeldab esmalt füüsilise jõu kasutamise eesmärgi määratlemist.

28. Pean antud juhtumil füüsilise jõu kasutamise eesmärgi analüüsil vajalikuks peatuda vastuolul, mis valitseb avaldusale sündmusele antud politseiametnike selgitustes ja avaldaja väidetes.

29. Teie vastusest minu teabe nõudmisele nähtub, et avaldaja ei allunud kinnipidamise käigus politseinike seaduslikele korraldustele väljuda oma sõidukist ja hakkas vaidlema politseiametnikuga. Mispeale politseiametnik tõmbas avaldaja sõiduki juhikohalt auto kõrvale asfaltteele. Samaaegselt anti isikule korraldusi „maha, mitte liigutada, käed nähtavale“. Korraldusi anti ka vene keeles. Märkisite, et vaatamata politsei poolt antud korraldustele, üritas avaldaja end püsti ajada. Kinnipidamist teostav politseiametnik takistas avaldajat püsti tõusmast,

tõugates avaldajat jalaga ülaselja piirkonda, mille tagajärjel vajus avaldaja järsult näoga asfaldile. Taolist situatsioonikirjeldust sisaldavad ka sündmuskohal viibinud ametnike ettekanded.⁷

30. Avaldaja aga väidab oma pöördumises, et väljus peale korralduse saamist autost ise, kuna teda sihiti tulirelvast ning heitis vabatahtlikult sõiduki kõrvale pikali maha. Samuti ei proovinud ta uuesti püsti tõusta ning ametnike poolt füüsilise jõu kasutamine oli tarbetu. Avaldaja väidab, et ka ametnike ütlused on tema autost väljumise või välja tõmbamise osas omavahel vastuolus.

31. Ametnike sündmuse kohta koostatud ettekannetest võib tõepoolest teatava vastuolu avaldaja autost väljumise ning auto kõrvale lamamise/püsti tõusmise osas leida. Enamus kõnealust olukorda näinud ametnikud on oma ettekannetes väitnud, et avaldaja oli negatiivselt meelestatud ametnike suhtes (kasutas solvavaid väljendeid ametnike suunas) ning ei allunud korraldusele sõidukist väljuda, mis tingis avaldaja jõuga autost välja tõmbamise. Samuti nähtub erinevate ametnike ettekannetest, et avaldaja proovis hoolimata antud korraldusest sõiduki kõrvale püsti tõusta, mistõttu tõugati teda jalaga turja piirkonda. Teistest mõnevõrra erinev on politseiametniku P.R. ettekanne,⁸ millest võib jääda mulje, et avaldaja allus ametnike korraldustele ja tema suhtes jõu kasutamine ei pruukinud olla vajalik, vaid tegemist oli pigem eriüksuslaste n-õ automaatse käitumistaktikaga. Siiski tuleb tõdeda, et kõnealune ettekanne on teistest vähem detailsem ja võimalik, et ametnike ettekannete vastuolulisus on seetõttu pelgalt näilik. Kahjuks vahetu sunni rakendamist ei dokumenteeritud ning õhku jäävat kahtlust tõsikindlalt maandada ei ole võimalik. Asjaolusid kogumis hinnates märgin ma siiski, et mul ei ole kaalukat põhjust teiste sündmuskohal viibinud ametnike väidete paikapidavuses kahelda ning asun seisukohale, et avaldaja käitumine võis tõenäoliselt olla politseiametnike korraldusi eirav ning korralduste tagamiseks ja võimaliku ohu tõrjumiseks oli ametnikel vaja rakendada füüsilist jõudu.

32. Taolisel eesmärgil vahetu sunni (sh füüsilise jõu) rakendamine oli PPVS § 30 kohaselt lubatav ning minu hinnangul toimus avaldaja suhtes füüsilise jõu kasutamine õiguspärasel eesmärgil. Järgnevalt analüüsin füüsilise jõu rakendamise proportsionaalsust avaldaja suhtes.

33. Nagu varem märgitud, tuleneb proportsionaalsuse põhimõtte PS §-st 11 ja selle järgimist füüsilise jõu rakendamisel nõudis ka politsei ja piirivalve seadus.

34. Proportsionaalsuse põhimõttele vastavust kontrollitakse järjestikuliselt kolmel astmel - kõigepealt abinõu sobivust, siis vajalikkust ja vajadusel ka proportsionaalsust kitsamas tähenduses e. mõõdukust. Ilmselgelt ebasobiva abinõu korral on proportsionaalsuse kontrollimine järgmistel astmetel tarbetu. Riigikohus on määratlenud sobiva meetmena abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist. Ebaproportsionaalne on abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta eesmärgi saavutamist. Vajalikkuse kriteerium proportsionaalsuse hindamisel tähendab, et eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, isikut vähem koormava abinõuga, mis on eesmärgi saavutamiseks vähemalt sama efektiivne kui esimene. Arvestada tuleb ka seda, kuivõrd koormavad erinevad abinõud kolmandaid isikuid, samuti erinevusi riigi kulutustes. Mõõdukuse puhul on olulised põhiõiguste riive intensiivsus ja riivet õigustavate põhjuste kaalukus: mida intensiivsem on riive, seda kaalukamad peavad olema seda õigustavad põhjused.⁹

(a) sobivus

⁷ Nt politseiametniku T.P. ettekanne, koostamise kuupäev ettekandelt puudub.

⁸ Koostatud 16.08.2013.

⁹ RKPJKo 06.03.2002, nr 3-4-1-1-02, p 15.

35. Sobivuse analüüsimine proportsionaalsuse kontekstis eeldab seda, et hinnata tuleb, kas kasutatud ja isiku põhiõigusi riivanud meede sobis taotletava eesmärgi saavutamiseks.

36. Määratledes kas füüsilise jõu kasutamine võib isiku vastupanu ja allumatust politseiametniku korraldustele murda, tuleb asuda seisukohale, et taoline meede on eesmärgi saavutamiseks sobiv. Teisisõnu tähendab see seda, et füüsilise jõu kasutamist ei saa pidada kindlasti ebasobivaks viisiks eelnevalt kirjeldatud olukorras seatud eesmärkide saavutamiseks (korraldustele allumatuse lõpetamine ning ohu tõrjumine).

(b) vajalikkus

37. Vajalikkuse kriteerium proportsionaalsuse hindamisel tähendab, et eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, isikut vähem koormava abinõuga, mis on eesmärgi saavutamiseks vähemalt sama efektiivne kui esimene. Sisuliselt tähendab see isiku õigustesse vähem sekkuvate alternatiivide kaalumist.

38. Erinevate lubatavate vahendite valimise aspektist toon siinkohal esile Riigikohtu praktika, mis puudutab küll erivahendi rakendamist ja proportsionaalsust, kuid mis minu hinnangul on asjakohane ka füüsilise jõu kasutamise hindamisel. Nimelt on Riigikohus rõhutanud, et erivahendi kasutamine on põhjendatud üksnes juhul, kui muude, leebemate vahendite kasutamise võimalused on ammendatud või sellised vahendid on olukorra eripära arvestades sobimatud.¹⁰

39. Avaldusaluses asjas aset leidnud sündmuste ajal kehtinud politsei ja piirivalve seadus lubas ametnikel kasutada vahetu sunni rakendamiseks teatud tingimustel nii füüsilist jõudu kui ka eriliigilisi erivahendeid. Õiguskorras sätestatud erivahendid sai ühe võimaliku liigituse alusel jaotada kaheks. Ühed, mis on n-õ ohjeldamiseks sobivad (käeraud, sidumisvahendid, jalaraud jne) ning teised, mille peamine eesmärk on füüsilise jõu vahendamine (nt teleskoopnui).

40. Politsei ja piirivalve seaduses sätestatud vahetu sunni vahenditest valiku tegemisel kõnealuses olukorras isiku korraldustele allutamiseks on tõenäoliselt sobivaim füüsiline jõud. Erivahendi kasutamine (nt teleskoopnui vms) situatsioonis, kus isik paikneb sõiduautos, võib olla keeruline kitsaste tingimuste tõttu ning samuti ei pruugi erivahendi kasutamine tagada seda, et isik autost ikkagi väljub. Samuti võib füüsilise jõuga isiku autost välja tõmbamine olla isiku tervisele soodsama mõjuga, kuna sellega ei pruugi imperatiivselt kaasneda tervisekahjustust, mis füüsilist jõudu suunava või võimendava erivahendi puhul tavaliselt saabub. Ka antud juhul algselt isiku autost välja tõmbamine politseiametnike poolt ei toonud teadaolevalt koheselt kaasa avaldaja tervise kahjustumist. Viimane saabus alles siis, kui ametnik rakendas füüsilist jõudu avaldaja seljale. Leian, et ka selles olukorras oli jõu kasutamine võimalikest alternatiividest kohaseim.

41. Eelneva kokkuvõtteks saab asuda seisukohale, et füüsilise jõu kasutamine isiku suhtes oli proportsionaalsuse seisukohalt vajalik.

(c) mõõdukus

42. Nagu varasemalt märgitud, on mõõdukuse puhul olulised põhiõiguste riive intensiivsus ja riivet õigustavate põhjuste kaalukus: mida intensiivsem on riive, seda kaalukamad peavad olema seda õigustavad põhjused.

¹⁰ RKHKo 10.01.2008, nr 3-3-1-65-07, p 20.

43. Riigikohus on sedastanud, et erivahendi kasutamise aluste olemasolul tuleb valitud erivahendi kohaldamisel hoiduda inimese tervise kahjustamisest, valu põhjustamisest ning isiku ja inimväärikuse alandamisest suuremal määral kui see on konkreetset juhul vältimatu.¹¹

44. Tõdesin eelnevalt, et ametnike ettekanded ja avaldaja väited juhtunu kohta lähevad teatud ulatuses vastuollu (vt kirja p-d 28-31). Vastuoluline on peamiselt see, milline oli avaldaja käitumine, mis tingis füüsilise jõu kohaldamise. Sündmuskohal viibinud politseiametnike ettekannetele tuginedes võib tõdeda, et ametnikele teadaolevalt oli avaldaja näol tegemist ohtliku ja ilmselt relvastatud isikuga, kes oli rahvusvaheliselt tagaotsitav raske isikuvastase kuriteoga seonduvalt.¹² Avaldaja suhtes vahetut sündi rakendanud ametniku ettekandest nähtub, et avaldaja ei allunud esmalt korraldusele käed auto roolile panna ning seejärel korraldusele autost väljuda ning sõimas ametnikku ja puikles vastu. Lisaks üritas avaldaja väidetavalt peale autost välja tõmbamist ennast maast püsti ajada, mis tingis uuesti füüsilise jõu kohaldamise avaldaja suhtes. Juhul kui tõepoolest avaldaja käitumine oli kinnipidamisel selline, nagu nähtub ametniku ettekandest, siis tuleb mõnda, et hoolimata sellest, et avaldaja kinnipidamine planeeriti põhjalikult ette, ei saanud sellega välistada olukorda, kus vahetut sündi oli siiski vaja rakendada.

45. Leian, et ametnike ja võimalike sündmuskoha lähedal olnud isikute turvalisus on kaalukas argument, millest tingituna rakendada ohu tõrjumiseks meetmeid, mis välistavad juba algfaasis ohu kasvamise. Samas ei saa isiku õigusi intensiivselt riivavate meetmete kohaldamine olla n-ö automaatne, vaid peab põhinema ohuhinnangul ja lähtuma vahetult konkreetsest olukorrast. Antud juhul tuleb tunnustada, et ametnike käitumine sündmuskohal oli resoluutne ning vahetut sündi rakendati tõenäoliselt kohe avaldaja poolt korraldustele allumatuse järgselt, vältimaks ohu suurenemist.

46. Märkimist väärivad täiendavate asjaoludena vahetu sunni rakendamise mõõdukuse üle otsustamisel kindlasti esmalt see, et antud juhul oli avaldaja kinnipidamisele kaasatud K-komando ametnikud, kellel on eelduslikult taolisteks olukordadeks sobivad teadmised, kogemused ja varustus. Nii ametnike kirjelduste kui ka avaldaja väidete kohaselt sihiti avaldajat tulirelvast ning ametnikud olid arvulises ülekaalus. Teiseks tõstatab füüsilise jõu kasutamise tagajärjel avaldajal tekkinud verejooks suust kahtluse, kas tema püsti tõusmist takistanud ametnik rakendas mõõdukalt hulgal jõudu?

47. Toon siinkohal näite Euroopa Inimõiguste Kohtu (edaspidi ka EIK) praktikast isikute kinnipidamisel jõu kasutamise määra kohta. Nimelt analüüsis kohus 2007. aastal Tallinnas toimunud massiliste korratuste käigus politseiametnike poolt jõu kasutamist ja leidis, et ühe EIK-le kaebuse esitanud isiku puhul murti tema käsi korrakaitseametnike poolt jõu kasutamise tagajärjel. EIK tõdes oma otsuses, et arvatavad asjaolud, mis tingisid kaebaja kõne all oleva vigastuse, ei tundu õigustavat kasutatud jõu ulatust. Isegi kui oli vajalik jätkata jõu kasutamist isikute suhtes, kes olid juba maha surutud, et muuta nad liikumisvõimetuteks ja panna nad käeraudadesse, näib käesoleval juhul siiski, et kolm politseinikku tegelesid kaebaja endale allutamise. Näib, et ülekaal oli piisav kaebaja võimaliku vastuhaku mahasurumiseks, otsimata abi jõu kasutamisest ulatuses, milleks seda nähtavasti käesoleval juhul kasutati.¹³

¹¹ RKHKo 10.01.2008, nr 3-3-1-65-07, p 20.

¹² Politseiametnik E.O ettekanne, 15.08.2013.

¹³ EIK 28.03.2013 otsus asjas nr 10195/08, Korobov jt vs. Eesti, p 107: „[---] Thus, the Court cannot but conclude that the fifth applicant's arm was broken as a result of the use of force by the law-enforcement officers. The Court further considers that the probable circumstances of the fifth applicant's sustaining the injury in question do not appear to have justified the extent of the force used. Even if it may have been necessary to continue the use of force in respect of individuals already forced to the ground in order to immobilise and handcuff them, the Court notes that in the present instance three officers appear to have been engaged in taking control over the fifth applicant. This

48. Hinnates avaldaja suhtes jõu kasutamise mõõdukust pean tõdema, et asjaolusid arvestades jääb õhku tuntav kahtlus, et rakendatud jõu ulatus võis olla ülemäärane. **Seetõttu võis kogumis vahetu sunni rakendamine olla õigusvastane.** Paraku ei luba mul tõsikindlat seisukohta kujundada asjakohase vahetu sunni fikseerimata jätmise. Peatun sellel kirja järgmises osas.

2.3 Vahetu sunni rakendamise fikseerimine

49. Teie vastusest minu teabe nõudmisele selgus, et avaldaja suhtes vahetu sunni rakendamist eraldi ei dokumenteeritud. Samuti ei talletatud avaldaja kinnipidamist tehnilisi vahendeid kasutades. Sündmuste fikseerimise ulatus jättis üles rea kahtlusi toimunu üksikasjade kohta, mida võimendavad ka mõnevõrra vastuolulised ametnike ettekanded.

50. Eelnevalt analüüsisin avaldaja suhtes vahetu sunni rakendamist PS § 20 kontekstis. Teatud äärmuslikel juhtudel võib aga isiku suhtes jõu kasutamine kujutada ka tema väärkohtlemist PS § 18 ja Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi ka EIÕK) artikkel 3 tähenduses. Nimetatud normide kohaselt ei või kedagi piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada.

51. Viitan kõnealustele normidele just vahetu sunni dokumenteerimise ja ka muul viisil jäädvustamise kontekstis, kuna EIK praktikas on EIÕK artikkel 3 osas seatud riigile nn ümberpööratud tõendamiskohustus, mille kohaselt peab riik kaebuse korral suutma tõendada, et tegemist ei olnud EIÕK rikkumisega ja kaebaja väited ei vasta tõe.¹⁴ Seega võib väärkohtlemise puhul jääda riik ka vastutavaks, kui ei suuda esitada veenvaid vastuväiteid kaebaja etteheidetele väärkohtlemise osas.

52. Just võimaliku väärkohtlemisega seotud kaebuste asjaolude selgitamiseks olen soovitanud justiitsministril vanglate relvastatud üksuse tegevuse jäädvustamisel kasutada varasemast veelgi suuremas ulatuses sündmuste videosalvestamise võimalust ning salvestiste pikemaajalist säilitamist.¹⁵ Minu taolise soovitusel tingis asjaolu, et vanglaametnike ja eriti sama vangla vanglaametnike vahel valitseb reeglina solidaarsus ja valmisolek üksteist toetada. See on igati kiiduväärne ja ka vajalik psühholoogiliselt raske vanglateenistuse juures. Samas loob selline solidaarsus ka teatava ohu kinni peetavate isikute väärkohtlemiseks või toimunud väärkohtlemise juhtumite uurimise leige suhtumise väljendamiseks vanglaametnike poolt. Seda iseäranis juhtudel, kui vanglaametnike tegevuse ajendiks on aktiivne füüsiline rünne mõne sama vangla vanglaametniku või vanglaametnike suhtes. Tagajärjeks võib olla kinni peetavate isikute põhjendamatult karm kohtlemine (mida olukord konkreetsel juhul ei tingi ja õiguskord ei tolereeri) üksuse liikmete poolt või ka hilisem kidakeelsus toimunu kirjeldamisel vastavates ettekannetes või memodes. Sageli on vanglaametnike ettekanded lakoonilised ja omavahel pea sõna-sõnalt sarnased, mis tekitab paratamatult kahtlust, et toimunut ei ole neis täiel määral objektiivselt kajastatud.

53. Asusin vanglateenistust puudutava soovitusel seisukohale, mida julgen laiendada ka politsei n-õ eriüksustele. Nimelt on taoliste üksuste rakendamine alati vähemal või rohkemal määral seotud riskiga, et selle käigus võidakse isikute põhiõigusi ebaproportsionaalselt piirata ja isikuid ka väärkohelda. Seepärast on äärmiselt oluline, et eriüksuste rakendamise korral jäädvustataks

predominance appears to have been sufficient to overpower the fifth applicant's resistance, if any, without having recourse to such a degree of force as was apparently used in the present case."

¹⁴ M. Olesk. Inim- ja põhiõigused vanglas. Euroopa vangistusõiguse põhimõtted. Justiitsministeerium 2010, lk 64.

¹⁵ Õiguskantsleri 09.05.2011 soovitus justiitsministrile nr 7-4/092071/1102388.

uritust võimalikult ulatuslikult. Selliseks tõhusaks jäädvustamise võimaluseks ei saa olla fotografeerimine või ka toimunust oluliselt hiljem kirjutatud ettekanded, õiendid või raportid.

54. Olen varasemalt andnud Politsei- ja Piirivalveametile soovitusel dokumenteerida piisava täpsusega vahetu sunni rakendamine tavapärasel korra- ja turvalisuse tegevuses.¹⁶ Minu soovitusel vastasite, et taoline praktika tooks kaasa ametnike töökoormuse kasvu.¹⁷ Nimetatud argument võib olla kaalukas korra- ja turvalisepolitseinike igapäevatoe kontekstis, kuid minu hinnangul on vahetu sunni piisava täpsusega dokumenteerimine eriti oluline siis, kui kasutatakse nt politsei n-õ eriüksust ja tegemist on pikema aja vältel ettenähtava ning planeeritava tegevusega. Taolistel juhtudel on toimingutele allutud isikute põhiõiguste võimaliku intensiivse riive oht/tõenäosus kõrgem, sh väärkohtlemise risk, mis toob kohtupraktika pinnalt kaasa riigile tõendamiskoormuse. Seetõttu on minu hinnangul vajalik lisaks vahetu sunni protokollimisele ka tehniliste vahenditega võimalike vaidlustuste toimingute salvestamine.

55. Minu hinnangul võimaldab taoliste pingeliste sündmuste talletamine ka tehniliste vahenditega luua tõendiallika, mis ei sõltu suurel määral sündmuses osalenud isikute tajust, hinnangutest ja hoiakutest ning on sellisena eriti suure objektiivse tõendusväärtusega. Seejuures ei pea ma silmas tõendusväärtust vaid väidetavalt politsei tegevuse tõttu kannatanud isikute jaoks, vaid ka riigi jaoks seeläbi, et objektiivse tõendiallika olemasolu aitab mh juba eos vähendada võimalikke pahatahtlikke kaebusi politseiametnike vastu.

56. Märgin, et vanglateenistus kasutab vanglate relvastatud üksuse operatsioonide talletamiseks mh üksuse liikmete vormiriietuse hulka kuuluva kiivri külge kinnitatavaid kompaktsid nn kiivrikaameraid, samuti talletatakse üritused reeglina ka suurema kaameraga. Kiivri külge kinnitatavate kaamerate kasutamine võiks tulla kõne alla ka politsei n-õ eriüksuste tegevuse jäädvustamisel.

57. Kordan Teile varasemalt tehtud soovitusel vahetu sunni protokollimise vajalikkuse kohta ning täiendavalt soovitan kasutada politsei n-õ eriüksuste (sh K-komando) tegevuse jäädvustamiseks videosalvestamist.

3. Kokkuvõtteks

58. Austatud härra peadirektor, olles tutvunud avaldaja pöördumisega, Teile seisukohtade, asjakohaste õigusnormide ning kohtupraktikaga, leian, et avaldaja suhtes rakendatud vahetu sund (füüsiline jõud) ei pruukinud olla proportsionaalne ning seetõttu jääb õhku kahtlus, et ametnike tegevus võis olla õigusvastane. Ametnike tegevuse õiguspärasusega seotud kahtlusi tingib peamiselt asjaolu, et vahetu sunni kohaldamist ei dokumenteeritud.

59. Eelneva tõttu kordan Teile varasemalt tehtud soovitusel vahetu sunni protokollimise vajalikkuse kohta ning täiendavalt soovitan kasutada politsei n-õ eriüksuste (sh K-komando) tegevuse jäädvustamiseks videosalvestamist.

¹⁶ Õiguskantsleri 27.02.2012 soovitus Politsei- ja Piirivalveameti peadirektorile nr 7-7/120268/1200907. Viidatud soovitus on küll koostatud politsei ja piirivalve seaduse regulatsioonile tuginedes, kuid on paljuski asjakohane ka korra- ja turvalisuse seaduse kontekstis.

¹⁷ Politsei- ja Piirivalveameti 02.04.2012 vastus õiguskantsleri soovitusel nr 2.1-4/39277-2.

60. Teie vastust käesolevale soovitusesele ootan hiljemalt **06.10.2014.**

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Nele Parrest
õiguskantsleri asetäitja-nõunik
õiguskantsleri volitusel

Jaanus Kõnsa 693 8445
Jaanus.Kõnsa@oiguskantsler.ee